

УДК 93:[378.091.12.011.3-051:94]"1945/1956"

С. А. Буряк

ВИЩА ІСТОРИЧНА ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА В УРСР (1945–1956 рр.)

Досліджено розвиток історичної освіти в педагогічних та учительських інститутах УРСР у повоєнний час (1945-1956 рр.), коли в країні здійснювався масовий ідеологічний контроль, тиск радянської влади та партії над сферою освіти. Визначено перебудову змісту історичної педагогічної освіти в даний період, проаналізовано навчальні плани, програми історичних факультетів, а також розглянуто методичну роботу кафедр історії.

Ключові питання: історична освіта, кафедра, педагогічний інститут, учительський інститут, програма, навчальний план.

У даний період в українській історіографії однією з малодосліджених тем є вивчення питання історичної освіти у педагогічних вузах УРСР, в найбільш складний період її розвитку, а саме 1945-1956 р., коли, зі всією очевидністю, історичній освіті було відведено провідне місце у зміцненні положень та засад марксистсько-ленінського вчення та, відповідно, відбулась перебудова її змісту. Тому на сучасному етапі розгляд цієї теми потребує детального вивчення, оскільки дасть можливість заповнити інформаційну прогалину в складному етапі її розвитку.

В українській історіографії можна виокремити статтю, яка була присвячена даній темі, а саме особливості підготовки вчителів історії в Україні в 40-60-ті рр. Н.О. Венцевої [1], проте ця стаття мала більш педагогічний підтекст, а не історичний.

При написанні даної статті нами було використано архівні матеріали фонду Народного комісаріату освіти УРСР, що зберігаються в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ЦДАВО), а також архівні документи Державного архіву м. Києва (ДАМК).

Метою статті було проаналізувати навчальні плани історичних факультетів, охарактеризувати накази Міністерства освіти УРСР в справі перебудови викладання історичних дисциплін, відповідно вказівок уряду, партії, визначити головні засади навчальної та методичної роботи зі студентами.

Історичні факультети та відділи, які були навчально-організаційною частиною педагогічних і учительських інститутів, мали у своєму складі такі кафедри: історії СРСР, УРСР, загальної історії, методики викладання та кафедра марксистсько-ленінізму. Саме за їх безпосередньої участі здійснювалась навчальна, методична, виховна та науково-дослідна робота зі студентами. Кожна з цих кафедр і кожен її викладач мали виконати навчальний план та програму, які складалися на основі планів НКО УРСР та уважно переглядалися та затверджувалися навчальною частиною. Це треба було робити тому, що вони змінювалися щороку й вимагали для старших курсів певного корегування [2, арк.6]. Навчальні плани виконувалися загалом задовільно (98-100%). Проте в ряді вузів мало місце їх недовиконання, в основному за причини хвороби або тимчасової відсутності викладачів з деяких дисциплін, читання курсів яких було перенесено на наступне півріччя, а замість них були включені в розклад дисципліни другого півріччя (Кіровоградський, Одеський, Сумський педінститути). Ці вузи за наказом Міністерства освіти спланували навчальну роботу таким чином, що були повністю виконані річні навчальні плани [3, арк.23,24]. Значна кількість дисциплін, які входили до навчальних планів педінститутів були погано забезпечені програмами. За їх відсутності, навчальна частина доручала окремим кафедрам скласти їх проекти або розширені робочі плани. Історичні факультети мали частину програм застарілих (за своїм змістом), виданих ще в 1940 р., наприклад, з історії України, нової історії країн Сходу [4, арк.6]. Учительські інститути використовували програми педінститутів, пристосовуючи їх відповідно до кількості відведених для них годин [5, арк.20]. Окрім цього, не вистачало підручників з нової історії країн Сходу, історії колоніальних і залежних країн, історії України, історії міжнародних відносин та дипломатії, методики історії; хрестоматій, документів для вивчення історії народів СРСР. Тому студентам доводилось користуватися деякими підручниками колективно або лише у відповідних кабінетах. Недостатність, відсутність та наукова невитриманість чи застарілість підручників компенсувались допоміжною літературою та детальним конспектуванням лекцій.

Післявоєнні роки у функціонуванні педагогічних вишів України були позначені подальшою ідеологізацією навчально-виховного процесу. І провідне місце в цьому займали історичні факультети [6, с.33]. Головна роль відводилась кафедрі марксистсько-ленінізму. Як тоді зазначалось: «озброюючи ідеями ленінізму радянське студентство, закладаючи в нього основи наукового революційного світобачення, кафедри марксистсько-ленінізму виконували велику державну та партійну справу. Від їх роботи залежало успішне виховання молоді в дусі радянського патріотизму, стійкості, готовності долати будь-які труднощі та перешкоди в ім'я комуністичних ідей» [7, с.1]. Важливу роль в підвищенні ідейно-теоретичного рівня лекцій та практичних занять по основам марксистсько-ленінізму в 1945-1956 рр. відігравали рішення ЦК ВКП(б) та ЦК КП(б)У, ЦК КПСС по ідеологічним питанням, директивні вказівки Комітету в справах вищої школи при Раді Міністрів УРСР та Міністерства освіти УРСР, праці Й.В.Сталіна «Короткий курс історії ВКП(б)», «Марксист та питання мовознавства», де він піддав нищівній критиці антинаукову сутність «нового вчення» про мову, створеного академіком Маром, він визначив завдання, направлені на подальший розвиток всієї радянської науки, основаної на філософії, методології марксистсько-ленінізму [8, арк.2]. За навчальним планом на дисципліну основ марксистсько-ленінізму відводилось 220 годин, з розподілом на 1 – 2 курсах [9, арк.6].

Викладачі кафедр марксизму-ленінізму, виконуючи вказівки партії, в своїх лекціях наголошували на перевагах соціалістичного устрою перед капіталістичним, всебічно розкривали невичерпні джерела сили та могутності Радянського Союзу, особливо в роки Великої Вітчизняної війни [10, арк.26], питання про роль народних мас, партії та особистості в історії. Найбільш позитивних результатів у викладанні суспільних наук досягли кафедри Одеського, Київського, Харківського, Мелітопольського, Запорізького, Ніжинського, Черкаського та інших інститутів [11, арк.17].

Історичні роботи означених років були просякнуті ідеєю нерозривної історичної долі України та Росії. Приєднання до Росії повинно було визнаватися студентами неминучим. У 1947 р. знищення національної історичної школи М.Грушевського завершилася боротьба з науковим доробком українського історика та його послідовниками. Ознаменувала перемогу більшовицької історичної науки постановою ЦК КП(б)У 1947 р. «Про політичні помилки та незадовільну роботу Інституту історії України АН УРСР», у якій розгромній критиці піддавалися колективні праці Інституту історії України АН УРСР: «Історія України: Короткий курс» за редакцією С.Белоусова, К.Гуслистого, М.Петровського, М.Супруненка, Ф.Ястребова (К., 1940 р.); «Нарис історії України» за редакцією К. Гуслистого, Л. Славина та Ф.Ястребова (Уфа, 1942); перший том «Історії України» за редакцією М.Петровського (Уфа, 1943). Викриті партією вади перерахованих праць, по суті зводились до звинувачень у тому, що висновки науковців не відповідали більшовицькій ідеології. Результати історичних досліджень не тільки не обґрунтовували політику партії, а навіть суперечили їй. На довгі роки професорсько-викладацький та студентські загали ВНЗ отримали «єдино правильну» моно методологію з вивчення історичних шляхів народів та цивілізацій.

У державних педагогічних інститутах з чотирьохрічним терміном навчання за спеціальністю «Вчитель історії в середній школі» навчальний план базувався на таких основних позиціях: блок дисциплін суспільно-політичного циклу, психолого-педагогічні дисципліни, фахові предмети, методична і практична підготовка [12, с.33,34].

Викладання історії СРСР. Порівнявши навчальні плани 1945-1956 рр., ми помітили тенденцію до збільшення кількості годин по даній дисципліні (від 374 годин у 1944–1945 н. р. до 510 годин у 1955–1956 н.р.), відповідно з розподілом для I-III курсів. На випускних курсах запроваджувались спецкурси та спецсемінари. Наприклад, спецкурс з історії Великої Вітчизняної війни, де на конкретному історичному матеріалі вказувались джерела сили та могутності радянського устрою, переваги радянського воєнного мистецтва, визвольну роль Радянського Союзу у Другій світовій війні; спецсеминар з історії суспільної думки та суспільного руху XIX ст., на якому була піддана різкій критиці поширена в літературі того часу версія про наслідувальний характер російської суспільної думки [13, арк.45]. В центрі уваги кафедр історії СРСР було вивчення історії радянського періоду – періоду героїчної боротьби радянського народу.

Було внесено відповідні доповнення і зміни в робочі плани членів кафедри, у відповідності до положень роботи Сталіна. Щоб мати уяву про те, як здійснювалась відбудова викладання окремих дисциплін у світлі праць Сталіна, наведемо кілька прикладів: в історичну науку була некритично занесена теорія Мара про самотність у розвитку мови. Звідси випливали певні стадії в походженні народів, зокрема народів Кавказу, слов'ян. Це зокрема відносилось до таких тем з курсу історії СРСР, як: «Походження слов'ян», «Візантія і слов'яни», «Болгарія VII - IX ст.», «Київська Русь» [14, арк.26]. Відповідно програми, в темі «Київська Русь» наголошувалось, що Київська держава була колыскою трьох братніх східнослов'янських народів, викривалась реакційна суть антинаукової норманської теорії, застосовувались принципи партійності при оцінці явищ і окремих діячів минулого (князі Київської Русі, Іван IV, Петро I, Болотников, Разін, Пугачов). Високо піднімалось питання про всесвітню історичну роль російського народу, його визвольної боротьби і прогресивної культури, особливо в радянську епоху. Було розширено курс історії радянського періоду. Конкретизувалась історія боротьби за індустріалізацію країни, історію колективізації, культурної революції в СРСР та інше [15, арк.20].

В зв'язку з переглядом питання про характер діяльності Шаміля і Кенесарі-Касимова після випуску газети «Правда» в 1950-51 р. і журналу «Більшовик» (стаття Багірова) кафедри переглянули навчальні посібники, програми, робочі плани і внесли необхідні зміни. При читанні тем про народи Кавказу, Середньої Азії, підкреслювалось прогресивне значення приєднання їх до Росії, пригнічення царизмом цих народів і підступи американських, турецьких, англійських і французьких загарбників. Ширше висвітлювали питання про дружбу прогресивних діячів науки, культури, літератури народів Кавказу з передовими людьми Росії в XVIII – XX ст., спільна боротьба народів Кавказу під керівництвом російського народу за перемогу Жовтня проти турецьких, англійських, американських і інших загарбників, значення входження Кавказу і Середньої Азії в склад СРСР та інші питання [16, арк.17].

Викладання історії УРСР. На дану дисципліну за навчальним планом було відведено всього 140 годин (з 1947 – 1956 рр.). В порівнянні з 1945 р., коли відводилось 156 годин, спостерігалось зменшення кількості годин, що було спричинено постановами партії та уряду. При читанні курсу історії УРСР кафедра керувалась постановами ЦК ВКП(б) та ЦК КП(б)У по питанням історії та літератури України і рішенням листопадового пленуму ЦК КП(б)У з ідеологічних питань. В лекціях з історії УРСР радянського періоду розкривались всесвітні історичні перемоги українського радянського народу «в боротьбі за соціалізм, за побудову комунізму в братній сім'ї народів УРСР при керівній ролі великого російського народу під керівництвом партії більшовиків» [17, арк.10,11].

У викладанні історії УРСР особливої уваги було приділено темам війни 1648-1654 рр., Жовтневої революції на Україні, історії громадянської війни, питанням єдності історії УРСР та СРСР [18, арк.47]. Введено в курс питання українсько-грузинських, українсько-білоруських, українсько-литовських зв'язків (в темах курсу XVII-XX ст.). При викладі історії України певного періоду давалась характеристика внутрішнього

і міжнародного становища Росії, значення останньої для прогресивного розвитку України в даний період (наприклад, в темі «Люблінська унія», «Визвольна війна 1648-1654 рр.», «Соціально-економічний розвиток України XVIII ст.» [19, арк.21].

В курсі історії феодалізму були висвітлені праці академіка Грекова з історії селянства, піддана ґрунтовній критиці антинаукова норманська теорія, показані класова обмеженість, антинауковість та порочність поглядів істориків Соловйова, Ключевського, Грушевського. По всіх курсах була розширена тематика з історії вітчизняної економіки, техніки, культури. Предметом особливої уваги був виклад історії революційного руху [20, арк.46].

Викладання загальної історії. Враховуючи поділ на історичні періоди, читання курсу здійснювалось з розподілом на дисципліни: історію стародавнього світу, середніх віків, нового часу, нова історія країн Сходу. На кожну з них були відведені години та відповідні курси. Так, для історії стародавнього світу було відведено від 200 до 204 годин (I курс); на історію середніх віків – від 235 до 248 годин (II курс); історію нового часу – 345 годин (III-IV курс), на нову історію країн Сходу відведено 135 годин (1945 р.) та 125 годин (1954 р.) (III- IV курс, 6-8 семестри) [21, арк.1,8].

В курсі стародавньої історії піддавались критиці такі теорії, як, наприклад, панвавілонізм і циклізм, такі поняття, як «класичний» та «некласичний» Схід, критикувались погляди на історію давнього Риму Молезена, Пельмана, Ферера, Ростовцева та інших. Поряд з цим багато уваги приділялось розвитку історіографії Риму та Росії, висвітлювались їх недоліки, але разом з тим і переваги в порівнянні з зарубіжною. Особливу увагу було звернуто на розвиток та стан радянської історіографії Риму: аналізувались роботи Ковальова, Тюменева, Сергєєва, статті в «Віснику стародавньої історії».

В лекціях і практичних заняттях з історії середніх віків при висвітленні питання про генезис феодалізму відправним положенням слугували вказівки Маркса та Енгельса про зародження феодалізму в надрах рабовласницької формації і вчення Сталіна про революцію рабів, було звернуто особливу увагу на з'ясування понять «варвари», показана роль давніх слов'ян у формуванні західноєвропейського феодалізму. При характеристиці феодальної формації, феодального способу був показаний антимарксистський характер поглядів Покровського на це питання.

При вивченні історії Німеччини було виділено питання про німецьку агресію проти слов'ян, про боротьбу слов'янства в середні віки проти німецьких загарбників та про значення єдності слов'янських народів в цій боротьбі [22, арк.49].

В своїй роботі викладачі кафедр загальної історії, показували зв'язки Київської Русі з західноєвропейськими державами протягом епохи середніх віків. Широко критикувалась фальсифікація в медієвістиці такими істориками, як В.Зомбарт, Дойш [23, арк.23].

В курсах нової та новітньої історії була глибоко проаналізована принципова протилежність між всіма революціями та Великою Жовтневою революцією. При вивченні новітньої історії викладачі поєднували вивчення питання з тодішньою міжнародною ситуацією, що надавало особливу політичну заостреність лекції.

Особливої уваги в курсі новітньої історії було приділено впливу Великої Жовтневої соціалістичної революції на населення Європи, США, на колоніальні та залежні народи. Багато місця в лекціях було відведено боротьбі СРСР за мир та колективну безпеку, викриття війни та боротьбу проти антидемократичного табору [24, арк.50,51,52]. Всі ці моменти підкреслено в публічних лекціях, на групових консультаціях, на семінарах, в тематиці курсових робіт, планах роботи наукових гуртків.

Великого значення в підготовці кадрів істориків було надано самостійній роботі студентів. В першу чергу цю роботу було організовано ще на перших курсах, але більш широко це питання було поставлено після одержання наказу ВКВШ УРСР «Про організацію самостійної роботи студентів» [25, арк.7]. Було звернуто увагу кафедрами на роботу наукових гуртків студентів, написання курсових робіт, проведення науково-теоретичних конференцій, вважаючи їх за кращий спосіб залучити студентів до наукової роботи і надати їй масового характеру, охопивши ними якомога більшу кількість студентів [26, арк.24]. Наукові гуртки суспільних наук значну увагу приділяли розробці тем науково-атеїстичної пропаганди, історії КПРС, революції 1905-1907 рр., зокрема в західних областях України з використанням місцевих архівних матеріалів, а також вузлових питань історичного та діалектичного матеріалізму [27, арк.43].

Заслужувала на увагу різноманітна методична робота, яка проводилась кафедрами за їх ініціативи. Так, на історичному факультеті Одеського педагогічного інституту, з метою підвищення інтересу студентів до практичних занять та поглиблення навичок в їх самостійній роботі над першоджерелами, була організована самостійна робота студентів над архівними матеріалами, над вивченням документів «Руська правда», «Звід руських літописів» та інші, робота в археологічному музеї, ознайомлення з стародавніми пам'ятками на місці археологічних розкопок (м. Ольвія), використання документів в музеї оборони. В Сталінському педінституті кафедри склали списки рекомендованої літератури не по курсам, а по темам, що значно покращило самостійну роботу студентів [28, арк.54]. Враховуючи специфіку предметів на історичному факультеті, були запроваджені такі види робіт: складання історичних карт, диспозицій, хронологічних таблиць, схем; конспектування, складання плану, тезисів; добір цитат та ілюстративного матеріалу з художніх творів за змістом теми окремої лекції [29, арк.23]. Новим в організації самостійної роботи студентів було введення індивідуальних завдань. При завданнях, рівень яких вищий середнього, цей вид роботи мав найбільший ефект, змушуючи студентів звертатися до теоретичних положень дисципліни, відточувати необхідний аналітичний апарат, згадувати вивчений матеріал попередніх років, шукати відповіді в літературі, в складних випадках звертатися за консультацією до викладача. Виконавши таке завдання

студент здавав його викладачу. Цей досвід виявився досить вдалим, забезпечивши більший інтерес до дисципліни та гарне її засвоєння [30, арк.28-29].

Педагогічна практика як завершальний етап навчально-виховної роботи студентів, сприяла встановленню ступеня готовності студентів до майбутньої педагогічної діяльності. Цим основним завданням і була підпорядкована організація, проведення та керівництво педагогічною практикою в педвузі. В основу педагогічної практики було покладено покращення наукової якості пробних уроків, виховання радянського патріотизму і радянської національної гордості в учнів на уроках, оволодіння передовим педагогічним досвідом кращих вчителів [31, арк.32]. Студенти II курсів проходили практику по педагогіці, вона мала головним завданням систематичне та безпосереднє вивчення студентами загальної організації та характерних особливостей навчально-виховної роботи середньої школи в 5-10 класах та виконання виховної роботи. Під час комплексної педагогічної практики на III курсі в 5-7 класах, студенти повинні були навчитися: спостерігати та аналізувати різноманітні види навчально-виховної роботи за планом класного керівника, здобути навички в проведенні позакласних заходів за спеціальністю, в організації та проведенні уроків, особливо в оволодінні наступними методами навчання: розповіддю, бесідою, демонстрацією. Під час цієї практики студенти мали застосовувати свої знання по психології, а саме написати дві характеристики на учня. Що стосується педагогічної практики на 4 курсі, то вона була завершальним етапом, який підводив студентів до їх практичної діяльності в школі. Вона організовувалась у 8-10 класах. В практику 4 курсу складовою частиною увійшла практика по психології. Студенти вчилися складати психологічні характеристики як окремих учнів, так і всього класу [32, арк.3,7,8].

В практику всіх інститутів впроваджувався досвід проведення до початку практики інструктивних засідань з студентами-практикантами і окремо з викладачами (груповими керівниками, методистами). З метою покращення керівництва та контролю педагогічною практикою, інститутами своєчасно розроблявся цілий ряд документів: форми індивідуальних планів, щоденників, протоколів, інструкцій, форм звітів. Ряд інститутів (Полтавський, Криворізький, Ровенський та інші) запозичили форми цих документів від Київського педагогічного інституту. Величезна роль в цій справі належала кафедрам методики історії [33, арк.35].

Підводячи підсумки, можна сказати, що підготовка вчителів-істориків, в зазначений період, в педагогічних та учительських інститутах УРСР мала свої особливості. Це був час, коли історична освіта переживала складні часи в своєму розвитку, що знайшло своє відображення в схемі побудови навчальних програм та курсів, продиктованих радянським урядом та партією в своїх наказах зверху; були проблеми з забезпеченням навчальних програм, підручників, навчальною літературою, тому вузи змушені були самостійно шукати виходи з цього положення. Проаналізувавши навчальні плани, ми побачили, що з плином часу, години, відведені на вивчення історії СРСР, загальної історії збільшувались, на противагу вивчення історії УРСР.

Кафедри історичних факультетів та відділів робили все можливе для якісної підготовки вчителів історії для середньої школи, широко впроваджували в навчальний процес різні методи роботи зі студентами, щоб вони глибоко засвоїли навчальні курси, навчилися критично мислити та творчо застосовувати багатогранний теоретичний досвід на практиці.

Джерела та література

1. Венцева Н.О. Особливості підготовки вчителів історії в Україні в 40-60 х роках ХХ ст. // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ: БДПУ, 2012. - №1. – с. 33.
2. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО) – Ф.166. – Оп.15. – Од. зб.91. – арк.6.
3. ЦДАВО. – Ф.166. – Оп.15. – Од. зб. 306. – арк.23-24.
4. ЦДАВО. – Ф.166. – Оп.15. – Од. зб. 91. – арк.6.
5. ЦДАВО. – Ф.166. – Оп.15. – Од. зб. 316. – арк. 20.
6. Венцева Н.О. Особливості підготовки вчителів історії в Україні в 40-60 х роках ХХ ст. // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ: БДПУ, 2012. - №1. – с. 33.
7. За высокий уровень работы кафедр марксизма-ленинизма // Вестник высшей школы – 1949. – №6 (июнь) – с. 1.
8. Державний архів міста Києва (далі – ДАМК). – Ф.Р-346. – Оп.2. – Од. зб. 462. – арк.2.
9. ЦДАВО. – Ф.166. – Оп.15. – Од. зб. 91. – арк.6
10. ЦДАВО. – Ф.166. – Оп.15. – Од. зб. 957. – арк.26.
11. ЦДАВО. – Ф.166. – Оп.15. – Од. зб. 1481. – арк.17
12. Венцева Н.О. Особливості підготовки вчителів історії в Україні в 40-60 х роках ХХ ст. // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ: БДПУ, 2012. – №1. – с. 33
13. ЦДАВО. – Ф.166. – Оп.15. – Од. зб. 443. – арк.45.
14. ЦДАВО. – Ф.166. – Оп.15. – Од. зб. 978. – арк.26.
15. ЦДАВО. – Ф.166. – Оп.15. – Од. зб. 444. – арк.20.
16. ЦДАВО. – Ф.166. – Оп.15. – Од. зб. 961. – арк.17.
17. ЦДАВО. – Ф.166. – Оп.15. – Од. зб. 1129. – арк.10.
18. ЦДАВО. – Ф.166. – Оп.15. – Од. зб. 443. – арк.47.
19. ЦДАВО. – Ф.166. – Оп.15. – Од. зб. 444. – арк.21.
20. ЦДАВО. – Ф.166. – Оп.15. – Од. зб. 443. – арк.46.
21. ЦДАВО. – Ф.166. – Оп.15. – Од. зб. 84, 1520б. – арк.1,8.
22. ЦДАВО. – Ф.166. – Оп.15. – Од. зб.443. – арк.49.
23. ЦДАВО. – Ф.166. – Оп.15. – Од. зб. 444. – арк.23.
24. ЦДАВО. – Ф.166. – Оп.15. – Од. зб. 443. – арк.50-52.
25. ЦДАВО. – Ф.166. – Оп.15. – Од. зб. 91. – арк.7.
26. ЦДАВО. – Ф.166. – Оп.15. – Од. зб. 313. – арк.24.
27. ЦДАВО. – Ф.166. – Оп.15. – Од. зб.1673. – арк.43.

28. ЦДАВО. – Ф.166. – Оп.15. – Од. зб. 822. – арк.54.
29. ЦДАВО. – Ф.166. – Оп.15. – Од. зб. 316. – арк.23.
30. ЦДАВО. – Ф.166. – Оп.15. – Од. зб. 443. – арк.28-29.
31. ЦДАВО. – Ф.166. – Оп.15. – Од. зб. 822. – арк.32.
32. ДАМК. – Ф. Р-346. – Оп.2. – Од. зб. 97. – арк.3,7,8.
33. ЦДАВО.– Ф.166. – Оп.15. – Од. зб. 822. – арк.35.

Буряк С. А. Высшее историческое педагогическое образование в УССР (1945-1956 гг.)

Исследовано развитие исторического образования в педагогических и учительских институтах СССР в послевоенное время (1945-1956 гг.), когда в стране осуществлялся массовый идеологический контроль, давление советской власти и партии над сферой образования. Определена перестройка содержания исторического педагогического образования в данный период, проанализированы учебные планы, программы исторических факультетов, а также рассмотрена методическая работа кафедр истории.

Ключевые слова: историческое образование, кафедра, педагогический институт, учительский институт, программа, учебный план.

Buryak S. A. Higher historical pedagogical education in the Ukrainian SSR (1945-1956).

Investigated the development of history education in pedagogical and teachers' institutes USSR in the postwar period (1945-1956), when the country was carried out massive ideological control, pressure the Soviet government and party on the education sector. Defined restructuring content historical pedagogical education in this period, analyzed curricula, programs, history departments, as well as the methodical work of departments of history.

Keywords: historical education, department, pedagogical institute, teacher's Institute, program, curriculum.

УДК 621.3(09)+921.3(477)

О. Є. Тверитникова

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАУКОВИМИ КАДРАМИ ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ (1950–1960 рр.)

Розглянуто етапи формування системи підготовки і атестації наукових та науково-педагогічних кадрів електротехнічного профілю в провідних вищих технічних навчальних закладах та академічних установах України впродовж 1950–1960 рр. На основі аналізу нормативно-правових документів встановлено характерні ознаки функціонування інституту аспірантури та докторантури на тлі освітньої державної політики другої половини ХХ ст. Висвітлено особливості підготовки наукових кадрів для електротехнічного комплексу, зокрема досліджено діяльність спеціалізованих вчених рад, виокремлено здобутки та вказано на недоліки у розвитку системи формування наукового та освітнього потенціалу того часу.

Ключові слова: вища електротехнічна школа України, підготовка наукових кадрів, аспірантура, докторантура, спеціалізована вчена рада

Невід'ємною частиною розвитку промислової галузі є її забезпечення висококваліфікованими науковими кадрами як інженерними, так і вищої кваліфікації. Електротехнічна промисловість другої половини ХХ ст. одна з найбільш наукомістких галузей. Її наукову базу складали науково-технічні центри, де проводилася підготовка наукових та науково-педагогічних кадрів для організації дослідної та навчальної роботи. Інститут підготовки кадрів вищої кваліфікації розпочав формуватися в Україні в першій чверті ХХ ст. зі створенням науко-дослідних кафедр при вищих навчальних закладах. Кафедри працювали, як окремі наукові одиниці у тісному взаємозв'язку з Українською академією наук (УАН). Також підготовка наукових кадрів проводилася в системі Української академії наук за допомогою науково-дослідницьких установ, які створювалися, починаючи з 1921 р. [1]. На початку 1930-х рр. сформовано основні положення щодо першого ступеня післядипломного навчання, зокрема конкретизовано вимоги до підготовки аспірантів, підтверджено головні засади організації навчання, атестації та отримання вченого ступеня. Поступово аспірантура перетворилася на основну форму підготовки кадрів вищої кваліфікації у вищих навчальних закладах. Між тим протягом другої половини ХХ ст. система підготовки аспірантів, а також докторантів постійно вдосконалювалася.

Проблему відновлення наукового потенціалу досліджено в роботі за редакцією В.Ж. Келле, де проведено ґрунтовний кількісний і якісний аналіз динаміки змін чисельності наукових кадрів на основі статистичних матеріалів [2]. Опосередковано проблеми діяльності аспірантури розглянуто дослідниками наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. [3–7]. Зокрема, окремі аспекти розвитку інституту аспірантури і докторантури в Україні – І.Ю. Регейло, створення та ефективність діяльності заочної аспірантури – Н.П. Цеховий, нормативно-законодавчі аспекти становлення системи підготовки кадрів – О.Б. Ткаченко. Формування професорсько-викладацьких кадрів для вищої електротехнічної школи фрагментарно подано в ювілейних виданнях, присвячених історії навчальних закладів [8–11]. Здійснений аналіз досліджень свідчить, що спеціальна праця, присвячена формуванню системи підготовки кадрів вищої кваліфікації для електротехнічної галузі відсутня.